

Komentar in karta: 2/73

SLA V317.01 'poleno'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Za pomen 'razžagan neobdelan kos lesa za kurjavo', knj. *poléno* (*ě*), je v slovenskih narečjih najpogostejši izraz *poleno*, lahko z oslabelim izglasnim -o; leksem je v T374 naveden v množini (*polena*). V T057 ima zapisani leksem opombo, da mladi te besede ne poznajo; v T070 je zapisan s pojasnilom, da gre za 'dolgo poleno' ob kratki *kalanici*, podobno tudi v T373 in T383, kjer se izraz *poleno* uporablja za 'metrsko poleno', v T202 tudi s pojasnilom, da gre za 'scepljeno metrsko poleno' ob izrazu *rkelj* za 'okroglo metrsko poleno', enako v T223 izraz *poleno* označuje 'razsekano poleno' ob izrazu *prungelj*, ki je 'okroglo poleno'. V T055, T072, T073, T075, T158, T159, T160, T161, T336, T339, T356, T358, T359, T360 je leksem naveden kot samostalnik ženskega spola (*polena*). Kljub izglasnemu akanju je srednji spol ohranjen v T090, T095, T162, T163, T164, T165, T166. Glasovno končnico -a ima tudi leksem *polena* v T026, vendar zaradi pomanjkljivih podatkov o drugih slovničnih oblikah ni mogoče določiti slovničnega spola tega samostalnika. V T005 in T008 je izraz *polena* rezultat ponaglasnega akanja, vendar je v teh govorih prišlo do maskulinizacije nevtar. V govorih, kjer je prišlo do onemitve nenaglasnega izglasnega -o (*polen*), je prišlo do maskulinizacije tega samostalnika.

V T417 se za 'metrsko poleno' uporablja izraz *klada*. V več točkah se (razpršeno) uporablja tudi izraz *drvo*. Drugi leksemi so redki: *panj* (v T275 s pojasnilom 'debelejši, za v peč'), *trkelj* (v T198 s pojasnilom, da je to 'poleno za krušno peč'), *klada* (v T219 s pojasnilom, da se ga uporablja kot »zglavnik v krušni peči«) in *špelta* (v T191 s pojasnilom, da gre za 'cepljeno poleno'). V T409, T410 in T412 se za metrsko poleno uporabljajo izrazi s korenem *cep-* (*cepanica*, *ceplja*, tudi enkratnica *cepanka*), ki kažejo, da se s temi izrazi poimenuje 'razcepljena polena', podobno motivirani so tudi izrazi s korenem *kla-*, *kol-*, *kal-*.

2. Morfološka analiza

polen- < *pol-ě-n-o 'kar gori' ← *pol-ě-ti 'goreti'

polena < *pol-ě-n-a

ceplja < *čěpl-a (< *čěp-j-a) ← *čěp-i-ti 'cepiti, sekati'

cepanica < *čěp-a-n-ic-a ← *čěp-a-ti 'klati' ← *čěp-ъ 'razcepljen kos lesa'

cepanka < *čěp-a-n-ъk-a

kalanica < *kal-a-n-ic-a ← *kal-a-ti ← *kol-ti *kolq (< *kol-j-q) 'klati, tolči'

kalanec < *kal-a-n-ъc-ъ

klanica < *kol-n-ic-a

- razkoljek** < *orz-kol-ǫk-ǫ ← *orz-kol-ti *orz-kolǫ (< *orz-kol-j-ǫ)
 'razklati, raztolči' ← **orz-* 'raz-' + *kol-ti
- prekol** < *per-kol-ǫ ← *per-kol-ti ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + *kol-ti
- panj** < *pan-ǫ 'stor, parobek'
- panjiček** < *pan-ǫ-ǫk-ǫ
- drv-** < *drǫv-o 'drevo, les'
- klada** < *kol-d-a 'klada, tram' ← *kol-ti *kolǫ (< *kol-j-ǫ) 'klati, tolči'
- paklest** < *pa-klǫst-ǫ ← **pa-* 'nepravi, nepristen, potvorjen; kasnejši' + *klest-i-ti
 'kasnejši' ← *klesk (onomatopeja)
- glavica** < *golv-ic-a ← *golv-a 'glava'
- vzglavnik** < *vǫz-golv-ǫn-ik-ǫ ← *vǫz 'gor, nazaj' + *golv-a
- zaglavnik** < *za-golv-ǫn-ik-ǫ ← *za 'za' + *golv-a
- krepelo** < *krǫp-ǫ-dl-o ← *krǫp-ǫ-ti 'postajati močan, krepak'
- krepelce** < *krǫp-ǫ-dl-ǫc-e
- kol** < *kol-ǫ 'kol'
- ril** < *ryl-ǫ 'kol, krepelce'
- sok** < *sǫk-ǫ 'veja, grča'
- parobek** < *pa-rǫb-ǫk-ǫ 'to, kar je posekano' ← *po-rǫb-i-ti ← **po-* 'po' + *rǫb-i-ti 'sekati (drevo)'
- odseček** < *otǫ-sǫč-ǫk-ǫ ← *otǫ-sǫči ← **ot-*/**otǫ-* 'od, proč' + *sǫči (< *sǫk-ti)
 'seči, sekati'
- trkelj** < *trk-ǫl-ǫ ← **trk-(ǫ)l-a-ti* ← *trk-a-ti 'udarjati ob nekaj trdega'
- palika** < *pal-ik-a ← *pal-i-ti 'žgati'
- razklešček** < *orz-klešč-ǫk-ǫ ← *orz-klešč-a-ti (< *orz-klest-j-a-ti) ← *orz-klest-i-ti ← **orz-* 'raz-' + *klest-i-ti 'klestiti'
- hlodi** (Imn) < *xlǫd-i ← *xlǫd-ǫ 'prot, šiba'
- šajt** < *(*šajt*)-ǫ ← nem. *Scheit* 'poleno, cepanica'
- šajtra** < *(*šajtr*)-a ← nem. *Scheit*, mn. *Scheite(r)* 'poleno, cepanica'
- šajtelj** < *(*šajtl*)-ǫ ← nem. *Scheitel* 'poleno, cepanica; prečka'
- colek** < *(*col*)-ǫk-ǫ ← srvem. *zol* 'parobek, hlod, tram' (> bav. nem. *Zoll, Zollen*)
- colček** < *(*col*)-ǫč-ǫk-ǫ
- prugelj/prugel** < *(*prugl*)-ǫ/*(*prugl*)-ǫ ← bav. nem. *Prugel* 'gorjača, krepelo, sekanica' za nem. *Prügel* 'krepelo'
- porungelj** ≤ *(*porungl*)-ǫ ← *(*prugl*)-ǫ (z naslonitvijo na slov. sestavljenke s predpono *po-* in sopomenko *porajtelj* 'krepelo';
 -*n-* je sekundarnega nastanka (ESSJ III: 89))
- špelta** < *(*špelt*)-a ← srvnem. *spelte* 'odklan kos lesa, odkolek' (> kor. nem. *Spelte* 'velika trska', štaj. nem. *Spelte* 'na tanko razklan kos lesa')
- tok** < *(*tok*)-ǫ ← furl. *toc* 'kos'
- pok** < *(*pok*)-ǫ ← furl. *poc* 'trk, sunek, udar; rob, vrh, rob česa'
- rajkelj** < *(*rajkl*)-ǫ ← srvnem. *reitel* 'krepelo' (> nem. *Reitel* 'čep, klin, zatič')
 (po narečni slovenski disimilaciji *tl* ≥ *kl*)

šrefelj < *(*šrefj*)-b ← nejasno, morda v zvezi s srvnem. *schroffe*, *schrove* 'raskava skala, čer, palica' ali z nem. *Schraffe* 'prečna črta'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *kol* v T057, *pok* v T063, *parobek* v T150, *trkelj* 'poleno za krušno peč' v T198, *rajkelj* 'metrsko poleno' v T202, *odseček* v T244, *palika* 'drva za v peč' v T307, *porungelj* v T223 in *sok* v T409.

Kot enkratnica s *panj*- je kartiran leksem *panj* 'poleno za v peč, so debelejši' v T275 (ob *kalancu*, ki je 'poleno za v štedilnik').

Kot enkratnici s *krepel*- sta kartirana leksema *krepelo* v T160 in *krepelce* v T276.

Kot enkratnici z *-glav*- sta kartirana leksema *glavica* v T308 in *zaglavnik* v T216.

Kot enkratnici s *cep*- sta kartirana leksema *ceplja* v T412 in *cepanka* v T291.

Kot enkratnica s *col*- je kartiran leksem *colček* v T408.

Kot enkratnici s *šajt*- sta kartirana leksema *šajtelj* v T025 in *šajt* v T006.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *šrefelj* in *šajt* v T010, *panj*, *panjiček* in *vzglavnik* v T244, *klada* v T417, enkratnica *razkleščki [iz vej]* v T299, enkratnica *ril* v T368, *cepanica* v T415 in *hlodi [za potičati]* v T057.

Kot nerelevantna odgovora sta kartirana leksem *trska* v T126 (z opombo, da besede *poleno* tu ne poznajo) in leksem *poleno* v T001 (s pomenom 'dolg hlod').

Maskulinizacija nevtr leksema *poleno*, kjer je prišlo do onemitve izglasnega *-o*, na karti ni prikazana.

4. Uporabljena dodatna literatura

Erat 2008; EWD 2012; Koletnik 2015b; Makarovič 1978; Pirona 2001; Smole 2006; Škofic – Klinar 2015

5. Primerjaj

SLA: V158A.01 *drva* (2/72), V170.01 *tnalo* (2/75); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: HJA: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Poleno je razžagan in po potrebi razcepljen kos debela različnih vrst lesa, ki se uporablja za kurjenje na ognjišču ali v peči. Priljubljena so zlasti bukova, kostanjeva, jesenova in hrastova polena, ki imajo večjo energetska moč. Druge vrste lesa so za polena kot trajnejše kurivo manj primerne, čeprav se na kmetijah z gozdom pokurijo polena vseh gozdnih ali sadnih vrst lesa. (Glej še V158A.01 *drva* (2/72).)

7. Skica

